

Thema verkenningen tijdens seminar 'agroforestry in het Nederlandse landschap' op 12-09-2022

Korte notities van interactieve mini-workshops over de potentie van agroforestry t.b.v. de volgende doelen:

- Toekomstbestendige landbouw en voedselzekerheid
- Natuur en milieu
- Klimaatadaptatie en water
- Landschap en ruimte (leefomgeving)

TOEKOMSTBESTENDIGE LANDBOUW EN VOEDSELZEKERHEID

Hoe en in welke mate kan agroforestry hiervoor een rol spelen?

Agroforestry kan perspectief bieden voor de boer, geeft hem/haar een license to produce. Toekomstbestendig, omdat agroforestry een langjarig verdienvermogen voor de boer betekent, in een veranderend klimaat (klimaatadaptatie). Agroforestry maakt het bedrijf minder gevoelig voor mislukkingen van oogst door de grote variatie aan gewassen, c.q. diversificatie van productie. Agroforestry geeft mogelijkheden voor productie op niet-productieve en laag-productieve gronden. Agroforestry geeft ruimte voor gewassen en soorten die anders zouden verdwijnen. Het doet een beroep op de creativiteit van de ondernemer. Men kan werken met dubbeldoelgewassen als aanvulling op bestaand areaal. De productie wordt minder afhankelijk van externe inputs (bemesting, gewasbeschermingsmiddelen).

Toekomstbestendig, omdat we gaan van een kwetsbaar naar een veerkrachtig/robuust landbouwsysteem, door o.a. risicospreiding van opbrengsten, maar ook doordat het systeem aan zich veranderingen in omstandigheden kan opvangen.

Meerdere keren werden ecosysteemdiensten benoemd als reden dat agroforestry kan zorgen voor toekomstbestendige landbouw en voedselzekerheid; beter bodemkwaliteit, meer watervasthoudend vermogen, meer biodiversiteit, meer productie per hectare, landschapskwaliteit, buffering (verbeterde waterkwaliteit), weerbaarheid voor plagen, herstel van bodemproductiviteit, gezondere koeien door voederbomen, verhoogde voedingswaarde van producten (versus calorieën), betere mineralen benutting, agroforestry biedt windschaduw en zonschaduw, ...

Agroforestry als 'beweging' nodigt uit tot samenwerking, wat nodig is voor de transitie. Het is een nieuw concept. Het begint met een schone lei en veel ambitie. Het draagt bij aan de toekomstbestendigheid/voedselzekerheid als zoveel mogelijk succesvolle projecten gestart (kunnen) worden. Het draagt bij aan de voedselzekerheid doordat overgegaan wordt op een (meer) plantaardig dieet (eiwittransitie).

Welke vragen/voetnoten hierbij?

- Geen: voedselzekerheid is geen issue. 'Beperking zit in je hoofd' (John Kemps, boer USA).
- Durf het anders aan te pakken dan de huidige norm
- De beeldvorming is momenteel ongunstig, men gaat over het algemeen uit van 'agroforestry = lagere opbrengst/ha.'
- Hoe zetten we een goede publiciteitscampagne op? Maak onderscheid naar systemen en doelgroepen – agroforestry en landbouw zijn containerbegrippen, maak het concreet.
- De spelers binnen het systeem moeten allemaal mee (beleidsmakers, financiële instituten, onderwijs, detailhandel en consument. Hoe dit het best te bereiken?
- Planten we de juiste soorten (nu, voor een toekomstig klimaat)
- Hoe zit het met de oogstbaarheid?
- Hoe groot is het risico op ziekten en plagen? Kunnen deze onderdrukt of bestreden worden?
- Is de productie groot genoeg om de groeiende populatie te voeden?
- Voedsel als medicijn (preventieve gezondheidszorg)

Wat nodig om agroforestry meer voor dit doel in te kunnen zetten?

- Kennis, communicatie en voorlichting (oude 'drieluik')
- Onafhankelijke erfbetreders (de erfbetreders van nu hebben veelal commerciële belangen. De landbouwvoorlichtingsdienst is er niet meer. Die zou terug moeten komen)
- Een Transitie-financieringsfonds, €'s !
- Focus op tussentijd (tijd tussen aanplant en oogst, waarbij de aanplant nog niet oplevert voor de boer)
- Overbruggingssubsidie/compensatie (totdat systeem productief wordt)
- De keten erbij betrekken, samenwerken en faciliteren van een (lokale) afzetmarkt
- Je hebt de burger/consument ook nodig. (hen aansporen om een gevarieerder, breder dieet te eten). De burger moet daarbij ook meer kennis krijgen over hoe het voedselsysteem in elkaar zit.
- Lokale producten aanprijzen, erkenning voor betere kwaliteit (nutriënten dichtheid) van agroforestry producten
- De overheid als 'launching customer', met inkoopbeleid gericht op natuurinclusief
- Succesvolle publiciteit (PR! Media!), deel de successen
- Kennis beschikbaar stellen, ondernemers coaching & hulp bij het bedrijfsplan
- Duidelijke en langdurige wet- en regelgeving
- Experimenteren met ruimte en regelruimte
- Verbreding van de scope van doelen en ambities van verschillende partijen; mogen verschillende partijen verschillende doelen nastreven?
- Meer kennis nodig over oogstbaarheid en inzet van technologie (ook AI)
- Agroforestry moet opgenomen worden in het onderwijs
- Verdienmodellen
- Opschaling
- Regeneratieve landbouw regel-vrij

Wat moet op wiens actie-agenda?

Spelers die genoemd worden zijn: overheid, onderwijs, onderzoek, boeren en ngo's. Er moet een soort actieplan komen voor al deze partijen.

- Betrek het grote netwerk van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel
- WUR onderzoek; zou verdienmodellen voor agroforestry meer inzichtelijk moeten maken
- Pionierende agroforestry boeren presenteren
- LTO; Agroforestry promoten
- Overheid; een nieuwe DLV (Dienst Landbouw Voorlichting) instellen (onafhankelijke erfbetreders die kennis overbrengen)
- Overheid: agroforestry opnemen in de ecoregeling
- Onderwijs: educatie vanaf het basisonderwijs

- Hoe bereiken we dat de consument zijn/haar dieet aanpast?
- Hoe zit het met de opschaalbaarheid?
- Hoe zit het met het verdienmodel?
- Meer kennis nodig
- Duidelijkheid omtrent beleid (lange termijn)
- Hoe kan het bedrijfsrisico (voor de ondernemer die met agroforestry begint) beperkt worden?
- 'Eerlijke verhaal', bij het duiden van opbrengst van intensieve teelten zouden buitenlandse hectaren/inputs meegenomen moeten worden

- Media; geen 'verdraaide' beelden naar buiten brengen (bijvoorbeeld; bij 350C geef het weer geen rapportcijfer 9 !)

NATUUR EN MILIEU

Hoe en in welke mate kan agroforestry hiervoor een rol spelen?

Ondersteunen biodiversiteit

- Natuurlijke vijanden
- Invulling voor landschapsgrond/transitiegebied / zachtere overgang natuur naar agrarisch / zachte randen rondom kwetsbare natuur / extensieve buffers
- Vergroten en aan elkaar schakelen leefgebied /corridors
- Schuilgelegenheid
- Beschikbaarheid voedsel
- Beschaduwden beken
- Stabiel element als boom helpt navigeren
- Beschutting tegen weersinvloeden
- Temperatuurgradiënten
- Hogere gewasdiversiteit
- Kruidenstrook onder bomen werkt voor functionele agrobiodiversiteit
- Mogelijk minder pesticiden nodig?

Idee: agroforestrystroken/-gebieden ook gebruiken voor recreatie, natuur- & milieu educatie (weet waar je voedsel vandaan komt, tastbaar maken)

Verbeteren bodem

- Humusopbouw
- Rust
- Verbeteren schimmelnetwerken
- Snoeimateriaal voor compost / mulch

Water & klimaat

- Water vasthouden
- Minder uitspoeling, betere waterkwaliteit
- Minder wind, ook goed voor gewassen
- Minder last van droogte

Luchtkwaliteit / milieu

- Afvang van fijnstof
- Afvang stikstof/ammoniak

Grote opgave in Drenthe: veel zandgrond & Natura2000!

Wat nodig om agroforestry meer voor dit doel in te kunnen zetten?

Beleid

- Agroforestry in GLB opnemen
- Opheffen sterke scheiding natuur – landbouw
- In gesprek met andere waterbeheerders en terreinbeheerders
- Ruimtelijk plan met doelsoorten en optimale verbindingzones
- Borging t.a.v. gebruik mest- en bestrijdingsmiddelen
- Vertrouwen van boeren
- Sociale aspect transitie meenemen: denk-omslag opbrengst ≠ productie

Communicatie

- Voorbeeld systemen / typologie van agroforestry ontwikkelen
- Breed scala aan mogelijkheden inzichtelijk maken
- Overzicht knoppen om aan te draaien (in ontwikkeling bij LBI)
- Positieve advocacy: media, overheid, boeren-netwerken etc
- Populair wetenschappelijke literatuur
- Netwerken activeren

Kennis

- Milieu effecten uitwerken
- Functionele agrobiodiversiteit in agroforestry systemen
- Aandacht in het landbouwonderwijs

Verdienmodel

- Financiering
- Beschikbaar stellen grond
- Ecosysteemdiensten waarderen

Agroforestry ook inzetten om recreatie te versterken: klompenpaden uitbreiden icm landschapselementen, hagen, fruit, voederhagen etc

Welke vragen/voetnoten hierbij?

Waar?

- Welke gebieden zijn het meest geschikt?
- Waar te beginnen?
- Hoe om te gaan met waarde grond of evt waardedaling: compensatie verlies m2 grond voor productie
- In welk landschap? Juist in open landschap
- Nadenken over voldoende rust in het gebied
- Wat kan bij weidevogel gebieden? Wat is effect van lange begroeiing (<4 m) op weidevogels?

Doelen

- Gaan we inzetten op biodiversiteit in het algemeen of stimuleren van specifieke soorten?
- Hoe gaan we om met soortskuze, in het bijzonder autochtoon materiaal? Kans: oude rassen beschermen/terugbrengen

Ontwerp/randvoorwaarden

- Welke randvoorwaarden stellen we t.a.v. de productie m.b.t. bemesting, bestrijdingsmiddelen etc
- Beperking chemische gewasbescherming
- Is er een minimum ontwerp, wat is nodig voor corridor-functie?

Wat moet op wiens actie-agenda?

LNV:

- Beloningssystemen milieuvriendelijk landbouwsysteem (voorbeeld biologisch: agroforestry als 'green by definition?')
- Breed onderzoeksprogramma financieren met veel aandacht voor kennisdeling
- Onafhankelijke erfbetreder weer terug laten komen

Overheden:

- Heldere doelstellingen op gebiedsniveau
- Daarbij visies doorrekenen!
- Provincies: agroforestry opnemen in gebiedsprocessen

Agroforestry Netwerk Nederland

- Heldere kennisdeling over beschikbare onderzoeken

LBI/WUR

- Koppeling KPI-K & agroforestry
- Opleidingsinstituten

Ziekten/plagen

- Welke risico's mbt waardplanten voor ziekten/plagen?
- Hoe gaan we mogelijk negatieve effecten (ziekten/plagen) voorkomen?
- Wat is effect van kruidenrijke ondergroei op onkruid/plagen?

Verdienmodel

- Kan ik financiële middelen die we al hebben inzetten voor agroforestry? (bijv stikstof-regelingen)
- Wat leveren bomen precies op?

• Agroforestry in het onderwijs

Alle betrokken partijen

- Successen delen
- Netwerken
- Media opzoeken
- Cijfers laten zien (ook: voordeel van minder kosten in bedrijfsmodel)

KLIMAATAANPASSING EN WATER

Hoe en in welke mate kan agroforestry hiervoor een rol spelen?

- Vergroten infiltratiecapaciteit
- Doorbreken van verdichte lagen
- Tegengaan wind (verdroging) en watererosie
- Bufferzone bij slootkanten: afvangen van nutriënten tbv waterkwaliteit
- Herstel bodemvruchtbaarheid met name mineralen
- Kippenuitloop met bomen -afvang fijnstof (2x) en ammoniak
- Tannine van bomen die koeien eten zorg voor minder methaan
- Bufferen weersextremen (meerslag, hitte, droogte)
- Droogte en overstroming op niveau van stroomgebied
- Koolstofvastlegging (alle gronden)
- Creëren microklimaat
- Voederbomen in combinatie met bufferzones voor schoner water
- Herstel lokale waterkringloop
- Microklimaat op perceelsniveau
- Verhogen organische stof gehalte (2x) (sponswerking)
- Betere infiltratie en waterberging – een veelvoud van gangbare landbouw
- Verdroging, water vasthouden (3x)
- Voedselbos (en andere natuurinclusive vormen van landbouw) is klimaatrobust en droogteresistent (zonder irrigatie door droge zomers)
- Waterpomp functie bomen
- CO2 opslaan
- Veengronden: natte teelten in combinatie met agroforestry)
- Agroforestry, maar bomen planten in z'n algemeenheid is het beste wat we nu kunnen doen
- Belang van herstel van bodem domv opbouw organische stor (wortels, blad); vasthouden van water
- Minder gewasbeschermingsmiddelen (minder uitspoeling, betere waterkwaliteit)
- Klimaatbestendiger (voorkomen hittestress, droogte, microklimaat)
- Klei + zand: verbeteren bodemstructuur (sponswerking)
- Risicospreiding: - meerjarige gewassen; - diversiteit aan gewassen; - droge of natte zomer altijd opbrengst

Wat nodig om agroforestry meer voor dit doel in te kunnen zetten?

- Voorfinanciering door overheid. Uitgestelde pacht?
- Goede voorbeelden/kennis delen/aanjagers aanstellen
- Belangstelling bij waterbeheerders en terreinbeheerders
- Meer kennis – meer ervaring
- Beleid
- Moeten meetsystemen of normeringen komen die ecosysteemdiensten (kwantiteit) in beeld brengen
- Minder regels voor nieuwe initiatieven
- Opschalen – laten zien dat het werkt op grote schaal
- Regeneratieve landsbouw regelvrij maken (voor agro-industriële landbouw strengere regels)
- Nutsbedrijven publiek of privaat moeten voordelen zien en gaan belonen
- Marktpartijen moeten agroforestry zien als duurzaam bedrijfssysteem
- Financiering aanloop periode
- Kennis delen
- ANLb klimaatdienst: agroforestry met grasklaver
- Onderzoek: - agroforestry microklimaat; - agroforestry droogte & overstroming; - agroforestry en uitspoeling en waterkwaliteit
- Experimenteerruimte en ontwerpend onderzoek
- Ontwikkelen carbon credits en andere verdienmodellen
- Pilot agroforestry in uiterwaarden

Welke vragen/voetnoten hierbij?

- Heb het idee dat de urgentie van oplossingen voor klimaatverandering niet door veel boeren gevoeld wordt
- Kunnen we meten wat effect op waterkwaliteit is?
- In hoeverre kan agroforestry bijdragen aan waterbeschikbaarheid?
- Wetgeving omtrent agroforestry in uiterwaarden
- Verdienmodel ecoysteemdiensten
- Welke voordelen levert het daadwerkelijk op? Wie hebben er belang bij? En willen daarvoor betalen?
- Waar het beste planten? – hoge ruggen; - flanken; - beekdalen
- Kwantificeren ecosysteemdiensten
- Kwnatificeren (zoet) water beschikbaarheid in AF systeem
- Vooroordelen bij waterschap, boeren, beleid
- Natte gronden: wat is mogelijk aan eetbare meerjarige gewassen
- Er is nog weinig kennis van effecten diverse system en hoe het werkt binnen Nederland
- Effecten meten op waterkwaliteit
- Lessen vanuit boer, ..., beter (?)
aanhaken van ketenpartijen die water gebruiken

Wat moet op wiens actie-agenda?

- Provincie/aanjaagfunctie
- NPLG en GLB oppakken
- Marktpartijen oppakken
- Nationaal programma bodem en water sturend
- Overheid – investeren in kennis
- Banken – o.a. boeren helpen via risicofinanciering de dip qua inkomen doorkomen
- Vergoeding zuivering – drinkwater bedrijven
- Vergoeding waterdragend vermogen – waterschappen
- Waterschappen – bufferstroken benutten
- Private partijen – voorkomen is beter dan genezen (waterkwaliteit, etc.)

Gesprekken rond agroforestry en klimaatadaptatie en water

Belang dat niet-behulpzame regels afgebouwd worden en zo ook vertrouwen gewonnen wordt.

Advies: spreek niet over agroforestry als extensivering van bedrijfsvoering, maar als diversificatie van bedrijfsvoering. Zoals in het filmpje naarvoren kwam, is agroforestry niet automatisch minder productief en kan juist productiever zijn.

Het is belangrijk om de vragen waarom? en waartoe? helder te houden bij het overwegen van agroforestry aanplant.

Financiering is een uitdaging en daar zijn verschillende ervaringen mee. Mark Venner heeft goede ervaringen met het innovatiefonds van de Rabobank, maar er zijn ook andere geluiden. Er is een verandering nodig in hoe banken omgaan met financiering van zaken zoals agroforestry. Er zijn ook risico's verbonden aan agroforestry. Garantiefondsen zouden kunnen helpen.

Media aandacht speelt een rol, omdat die mede bepalend is voor beeldvorming.

We zitten nu in een "geloofsfase". Sommigen hebben er vertrouwen in dat agroforestry kan gaan werken, en anderen nemen meer de houding aan van 'eerst zien, dan geloven' en zien vooral beren op de weg.

Innovatie en ontdekking van nieuwe mogelijkheden vraagt om risico's nemen en om visie tav potentiële (maar niet zekere) voordelen.

Tegelijkertijd is het noodzakelijk dat duidelijker wordt hoe agroforestry (in alle diversiteit, en dat maakt het wat lastiger om vast te stellen) bij kan dragen aan verbetering microklimaat/fijnstof vermindering, erosiebestrijding en water vasthouden, koolstof opslag, waterkwaliteit, etc.

Er een verandering van denken nodig bij beleid, bij banken, etc. Teveel is dat nog gericht op het oude denken over landbouw dat gericht is op schaalvergroting, monoculturen, e.d.

LANDSCHAP EN RUIMTE (LEEFOMGEVING)

<p>Hoe en in welke mate kan agroforestry hiervoor een rol spelen?</p> <p><u>Kernkwaliteiten landschap (kenmerk)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Beïnvloeden openheid/dichtheid landschap • Aantrekkelijkheid • Kwaliteit toevoegen aan woonwijken (voedselpark) • Maakt de ontwikkeling van het landschap dynamisch • Cultuurhistorische aspecten terugbrengen • Identiteit/herkenbaarheid van het landschap met verdienmodel • Variatie in het landschap <p><u>Functies/ synergie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Verschillende functie ruimtegebruik combineren op 1 m²/ hectare • Combinatie met andere ruimtelijke transities (vergroening steden, energielandschappen, etc.) • Verbinding (ruimtelijk/ ecologisch) • Extra biodiversiteit in hoogproductieve landbouwgebieden <p><u>Bijdrage sectorale beleidsdoelen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Groene en gezonde leefomgeving • Meer biodiversiteit • Landschapsherstel nieuwe stijl • Doelen NPLG (Nationaal Programma Landelijk Gebied) • Bijdrage aan houtteelt voor bio based bouwen • Bijdrage klimaatmitigatie (vastleggen CO₂) • Bijdrage klimaatadaptatie (tegengaan verdroging, waterberging) • 'Ecoducten' tussen natuurgebieden via beekjes. • Streekgebonden producten (diversiteit) 	<p>Wat nodig om agroforestry meer voor dit doel in te kunnen zetten?</p> <p><u>Aandacht voor beheer, ook budgettair</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Meer kennis/ inzicht in de verdienpotenties van agroforestry • Meer planologische ruimte voor kleine initiatieven <p><u>Agroforestry op de agenda</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Agroforestry in zijn diversiteit bekender maken bij landschapsorganisaties/ bestuurders. • Ruimtelijke visie agroforestry met landschapsdoelen • Integreeren – stapelen functies, multifunctioneel landgebruik <p><u>Klimaatverandering</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Een typologie voor vormen van agroforestry (aandacht voor; successiestadia, relatie tot sectorale doelen, context wat ondersteunt en wat doet afbraak) • Enkele decennia vooruit durven kijken • Wantrouwen wegnemen, handhavers focus op wat mag ipv op wat niet mag!
<p>Welke vragen/voetnoten hierbij?</p> <ul style="list-style-type: none"> • In welke mate mag 'open' landschap veranderen voor voedselbossen/ strokenteelt met bomen? • Heldere doelen NPLG? • Instrumenten voor de uitvoering? • Verdienmodel/ financiering? • Welk agroforestry systeem waar? • Grondbestemming en waarde? • Welke rol spelen markt, consument en certificering? • Agroforestry in stedelijke context of dicht bij bebouwde gebieden? 	<p>Wat moet op wiens actie-agenda?</p> <ul style="list-style-type: none"> • In elke organisatie integrale denkers als oliemannetjes • Provincie: groen + wonen • Agroforestry opnemen in omgevingsvisie (gemeente, provincie, rijk) • LNV: agroforestry erkennen als volwaardig landbouwsysteem • SBB: deze vorm van forestry betekenis geven in eigen terreinen • Ieders agenda: integrale benadering, samenwerken, afstemmen • Grote ketenpartijen: Camopina, Cosum, etc. • LNV: relatie agroforestry en GLB uitwerken • Ministerie van VRO: betekenis van agroforestry voor biobased bouwen uitwerken • LNV: Agroforestry zelfde positie geven als bosbouw in de wet natuurbescherming (voormalige boswet) in verband met herplantplicht. • Provincies pak je regierol. • LNV + RVO: de multifunctionele regeling agroforestry ontwerpen (de MFRAO)